

METAFORA „MÂINII ” ÎN EXPRESIILE IDIOMATICE

The Metaphor of 'Hand' in Idiomatic Expressions

Conf. univ.dr. Doina BUTIURCĂ
Universitatea „Petru-Maior” din Târgu-Mureș

*Abstract: The metaphors of the “hand” organize two opposing systems generated by this empirical “material” that characterizes the ontological condition of the human. The skills and attitude towards the environment and its objects, towards the phenomena, the beings the adult and active person comes into contact with, they have a maximal relevance in the analysis of the denotative and connotative system of a language. In A.L. Kroeber’s terms - the “hand” is a semantical pattern, a certain model and attitude of thought, reflected in a terminology of its own. This pattern has an internal logical link and in spite of the fact that it yields to a conventional determination (through language) is, on one hand a product of the primary impulse of being to report itself to its own micro-universe - in the process of conceptualization - and on the other hand an expression of individual, analogical and/or contrastive creativity, of its impulse towards *ludens*.*

Keywords: metaphore, cognitive, expressions, culture, Indo-europene languages

Highlights

- studiul metaforei conceptuale în expresiile idiomatice ale limbilor indo-europene;
- metaforele lateralității drept/stâng și funcționalitatea modelului cognitiv binar;
- cercetarea variantelor lingvistice și rolul acestora în cultură (diacronic și diastratic);
- metafora conceptuală: omogeniatate și variabilitate (diatopic).

1. Introducere

Modalitatea de conceptualizare a termenilor fundamentali ai existenței – care sunt în majoritatea cazurilor abstracți și insuficient clarificați - se realizează prin echivalarea lor cu elemente ale universului familiar, natural etc. Modelele de cunoaștere la care se ajunge prin metafora cognitivă se bazează pe experiențe umane fundamentale – în spiritul în care au vorbit despre acestea Lakoff și Johnson (1980), Lakoff (1987,1991) etc. Pornind de la aceste fundamente teoretice, cercetarea are ca prim obiectiv analiza limbajului somatic, cu precădere

limbajul „mâinii » - din perspectiva lingvisticii cognitive. Excerptarea metaforelor „mâinii » este realizată în câteva dintre expresiile idiomatice, proverbele etc. limbilor indo-europene, în mod special, ale limbilor latină, franceză, română, ale limbii engleze, și într-o măsură mai mică în alte limbi (italiană, spaniolă, portugheză, germană), la care am avut acces indirect. Analiza materialului lingvistic s-a realizat pe baza dicționarelor (*Dictionnaire de l' Académie française*, *Grand Larousse encyclopédique*), mai puțin pe baza lucrărilor literare, dat fiind interesul cercetării pentru metafora conceptuală.

Primul obiectiv al studiului vizează rolul metaforelor „mâinii” în formarea viziunii despre lume a omului, într-un stadiu preteoretic, al analogiilor. În acest context, relația dintre sensul etimologic și metaforele drept/stâng are o relevanță deosebită pentru a ilustra ipoteza că semnificații metaforice și cognitive – înainte de a fi lingvistice - au toate expresiile idiomatice legate de metaforele lateralității. „Imaginile-scheme” preconceptuale care organizează experiența umană, de tipul „drept – stâng” nu sunt niciodată arbitrare. Metaforele sunt motivate de caracteristici aparținând experienței directe a mâinii drepte/ a mâinii stângi etc. Astfel, metaforele lateralității „vorbesc” mai mult decât alte metafore somatice despre manifestarea și interacțiunea ființei umane, despre implicare, non-implicare, despre atitudine și personalitate etc.

Al doilea obiectiv privește cercetarea semnificațiilor religioase și culturale ale metaforelor „mâinii”. Analiza paradigmei drept/stâng ne permite observația că metaforele lateralității au relevanță în majoritatea religiilor, la nivelul socio - uman de existență, au relevanță în cultură - prin categorizare și tipologizare etc. A gândi lumea dual - din perspectiva metaforelor autorității (de tipul rom. „a sta de-dreapta Tatălui”) este o trăsătură a lui *homo religiosus*. Metaforele legate de „proba” focului au semnificații comportamentale și juridice, în întreaga mentalitate europeană din perioada Evului Mediu. „Domeniul sursă” al reprezentărilor principiului masculin și a principiului feminin în ritualurile de trecere, în mitologie și religie, este, în general, lateralitatea drept/stâng etc

Metamorfozele de reprezentare a lumii, de valorizare a ființei umane – sub raport diacronic și diatopic - reprezintă cel de-al treilea obiectiv al cercetării. Tiparul cultural permite interferențe, mutații consonante cu un anumit tip de civilizație, și care se reflectă diferit de la o limbă indo-europeană la alta, de la o etapă de evoluție la alta. Modelele care structurau substratul metafizic al paradigmei lat. „sinistrum, i” erau departe de a fi unitare, datorită influenței grecești asupra culturii latine. Viziunea privind noțiunea de lateralitate „stânga” era total diferită: în

vorbirea augurilor romani, care privind către sud, aveau răsăritul la stânga, „sinistrum, i” avea sensul de „favorabil, bine prevestitor, de bun augur” etc..., spre deosebire de ritualul grec, unde stânga prevestea răul. Diferențele dintre metaforele limbii franceze și modalitățile de reprezentare ale limbii române, privind actul de „a economisi” reprezintă un alt exemplu. Sunt diferențe datorate influențelor venite dinspre greaca bizantină, dinspre mentalitatea balcanică asupra culturii tradiționale românești. Diatopic, expresiile structurate pe metaforele lateralității stânga reprezintă o tipologie nu întotdeauna omogenă, în limbile indo-europene.

La nivel lingvistic, cercetarea urmărește două aspecte: de a marca diferențele dintre expresiile/ enunțurile cu o structură fixă și variantele care utilizează conjunctural, reprezentările lateralității – în funcție de alte criterii (cum ar fi cel diastratic) – mai puțin relevante pentru studiul metaforei cognitive. Aceasta, deoarece indiferent de realizările lingvistice, metaforele somatice mențin – într-un grad sau altul – caracteristicile matriciale de reprezentare. Există o permanentă adaptare a expresiilor, sintagmelor actuale la ceea ce noi am numit denominator semantic prototipic. Caracteristicile semantice ale denominatorului prototipic – reciprocitatea și opoziția – dezvoltate într-o pluralitate de realizări colaterale, încă din indo-europeana comună se mențin și în metaforele conceptuale actuale, chiar dacă într-un alt registru de spiritualitate. Acest tip de consubstanțialitate sistemică, denominator semantic prototipic – limbă, pe de o parte, metaforă– model cognitiv, pe de altă parte, este menținut prin câteva trăsături pe care cercetarea noastră le va pune în valoare.

2. Discuții

2.1. Modelele cognitive primare legate de modalitățile individului și ale colectivităților umane de-a se raporta la spațiul fizic, la Cosmos, din perspectiva opoziției drept/stâng, a limbajului „mâinii”(deget, falangă, braț) nu pot fi abordate înafara etimologiei - stratul primordial al limbilor - în care Platon intuia (*Cratylus*) „limba originară”. La acest nivel se unicizează sensurile profunde, metaforice ale lucrurilor, ale fenomenelor și ale ființei.

Adjectivul „drept” împreună cu derivatele și expresiile care conțin această vocabulă au o conotație pozitivă, în limbile indo-europene: „a călca cu dreptul”, „a fi mâna dreaptă a cuiva”, „a alege calea dreaptă” etc., în opoziție cu „stâng” care și-a asociat atributele profund negative ale lateralității ca „domeniu sursă”: „a trage pe stânga”(a muri), „a călca cu stângul”(a greși) etc. Problemele privind etimologia opoziției „drept-stâng” rămân complicate. În limba latină existau

câte două cuvinte pentru fiecare din conceptele luate în discuție: pe de o parte, adj./subst. *dexter, era, erum* și adj. *directus (derectus)* participiu perfect al verbului *dirigo, ere, rexi, rectum* [„a pune în linie dreaptă”, „a trasa” (un sens special), a da o anume direcție, a îndrepta]; pe de altă parte, adj./ subst. *sinister, tra,trum* [utilizat cu sensurile: „stâng/de partea stângă” (sinistra manus), „defavorabil/nefericit, rău” etc] și adj./subst. *laevus, a, um* [stâng, din stânga; prost, nătâng; nefavorabil, potrivnic s.c.l.]. În limbile franceză și spaniolă, adjectivele „droit,e”, respectiv „derecho/f. derecha” [provenite asemenea rom. „drept” din lat. *directus (derectus)*] au menținut semnificațiile pozitive („levez la main droite et dites "je le jure") în opoziție cu „gauche” (ab initio, folosit cu sensul de „slab”): „il confond sa droite et sa gauche”, valorizând semantica matricială a dihotomiei. Forma „*izquierda*” avea în limba spaniolă veche înțelesul de „strâmb”, „curb”, „încovoiat”. Substantivul „*sinistra*” (cf. lat. *sinister*) a dezvoltat în limba italiană, sensul de „mâna stângă”, „partea stângă”, iar adjectivul „*sinistro*”, pe acela metaforic, de „nenorocire”, „dezastru”. Limba engleză utilizează adj./ subst. „*left*” („stâng”) al cărui sens este - prin etimon - acela de „slab”, „fără de valoare”: „...so that *left* is for *lyft*, with the sense „worthless” or „weak” (Walter W. Skeat 2007: 256). Observăm din exemplele date că termenii opoziției drept-stâng depășesc prin semnificațiile general-umane, nivelul strict comunicațional al sistemelor lingvistice. Problema care se pune în acest punct, este prin ce „procedee” opoziția drept/stâng se menține ca mod de raportare a umanului la spațiul fizic, la Cosmos în diferitele vârste ale istoriei omenirii: perioada preromană („*izquierda*”, formă moștenită din fondul local preroman), perioada romană, fondul vechi german (fr. „*gauche*”, engl. „*left*”) etc.

2.2. A concepe lumea din două perspective diametral opuse este o trăsătură distinctivă a gândirii lui *homo religiosus*, datează din perioade imemorabile și o regăsim în metaforele lateralității drept-stâng. Este un mod de reprezentare cvasiuniversal, deoarece există la toate popoarele lumii, încă din paleolitic. Ceea ce diferă de la un continent la altul sunt valorificările axiologice ale polarității. Au demonstrat-o de la J.G.Frazer, Durkheim, până la Mircea Eliade și Ivan Evseev majoritatea studiilor pe teme de antropologie, mitologie și religie. Modelul religios: a privi/ a sta la dreapta înseamnă a privi /a sta sub protecția divină - este constant în textul Bibliei. Referirea nu se face la o dreaptă spațială. „Dreapta” și „stânga” au numai lucrurile circumscrise (de-a dreapta/stânga Nilului). Cum s-ar putea vorbi despre o dreaptă spațială a Celui necircumscris? Este ceea ce numim în terminologia religioasă, dreapta mistică: „Pe Domnul Îl vedeam pururea:/ căci El îmi stă de-a dreapta, ca eu să nu mă clatin”, „...de-a dreapta Ta, eterne desfătări”.

(Psalmul 15. 8.11). În Psalmul 109 regăsim o imagine asemănătoare : „ Zis-a Domnul către Domnul meu : „ Şezi de-a dreapta Mea /până ce.....”, unde adverbul *héos* - „până ce”...., semnifică un prezent continuu” al Fiului, de-a dreapta Tatălui (Bartolomeu Valeriu Anania 2001: p. 745). Mâna protecției este o reprezentare universală, supraindividuală fiind în majoritatea religiilor corelată cu metaforele autorității: în Maghreb poartă numele de "mâna Fatimei" (ficia Profetului și mama tuturor credincioșilor), ba chiar de Keff Maryam (mâna Mariei) etc. „Dreapta” reprezintă una dintre imaginile preconceptuale care organizează sentimentul religios, trăirea mistică a ființei umane. În mentalitatea europeană, enunțuri ca: rom. „a sta de-a dreapta Tatălui” , fr. „la droite du Père”, fr. „la droite de Dieu”, rom.„aici a fost mâna lui Dumnezeu”etc. sunt metafore ale protecției Tatălui. Sunt „imagini-scheme” ale divinului care indică faptul că reprezentarea este în formele religioase mai importantă decât cunoașterea. Echivalența este „procedeul» prin care ființa umană își conceptualizează valorile la care se raportează pe sine, la care raportează lumea. Este „modalitatea» cognitivă prin care opoziția drept/stâng se menține ca mod de raportare a umanului la spațiul fizic, la Cosmos, în diferitele vârste ale istoriei omenirii. Folosirea recurentă a metaforei religioase răspunde nevoii mistice de reprezentare a Nepătrunsului. Omul a înțeles mai bine trăsăturile de protecție, de putere ale Tatălui divin, dacă le-a transferat caracteristicile mâinii „drepte » - caracteristici verificate prin experiența proprie. De altfel, întreg limbajul religios este dominat de metafore aparținând registrului somatic („ochiul lui Dumnezeu », „picioarele Tatălui », „sânul lui Adam » etc), legate de ideea de protecție sau de aceea de autoritate.

2.2.1. Metaforele lateralității drept-stâng pot avea semnificații diferite (comportamentale, religioase) de la o variantă lingvistică la alta, dar și de la un model cultural la altul. Vocabularul panlatin a dezvoltat serii de metafore ale reciprocității, a căror matrice laică se găsea în limba latină, în expresii ca „manus manum lavat » : it. „Una mano lava l'altra”, port. „Uma mão lava a outra”, sp. „Una mano lava la otra », „rom. „O mână spală pe alta”. În limba franceză, „Une main lave l'autre” – considerată ca provenind din scrierile lui Platon – a pătruns în sfera proverbelor și are o valoare profund laică. Proverbul a fost consemnat în documentele de cultură începând cu secolul al XIX-lea și propune modelul conceptual al ajutorului reciproc între părți asemănătoare: mâna dreaptă spală mâna stângă, iar mâna stângă spală mâna dreaptă. Expresiile pot evoca în anumite contexte socio-umane ideea de complicitate - dintre *pater familias* și membrii casei sale, spre exemplu - sau, ideea de solidaritate pancronică a lui *homo oeconomicus* – în măsura în care

ambele mâini se spală printr-un singur gest. Pe de altă parte, regăsim în vocabularul panlatin al moralei religioase seria paralelă de enunțuri metaforice, construite cu verbe la diateza reflexivă: fr. „s'en laver les mains”, rom. „a se spăla pe mâini”etc. Modificarea categoriilor de reprezentări și a sensurilor, prin interiorizarea perspectivei trimite la modelul religios. Referința cunoscută în întreaga comunitate creștină „de a se spăla pe mâini” este atribuită lui Pilat din Pont: „Și văzând Pilat că nimic nu folosește, ci mai mare tulburare se face, luând apă și-a spălat mâinile în fața mulțimii, zicând: „Nevinovat sunt eu de sângele Dreptului Acestuia. De acum, pe voi vă privește” (Matei, 27:24). Extinderea ideii de purificare morală apare în contextul în care înțeleptul judecător roman înțelege că intervențiile lui se dovedesc inutile față de rezistența adversarilor lui Iisus. În lipsa unui consens de gândire și de opinie... atât de necesar momentului, Pilat evocă prin gestul analogic pretextul supraindividual: expierea, purificarea propriei conștiințe de păcat. Pentru comandantul roman, încercările repetate de a determina respectarea dreptei judecăți au dus la tot atâtea eșecuri, iar faptul a impus degrevarea de responsabilitatea personală, printr-un gest ritualic. Nu numai convențiile lingvistice (de tipul reflexivizării verbului) sunt răspunzătoare de convertirea sensurilor în proverbele indo-europene, cât mai ales modelul. Distanța de conceptualizare dintre seriile paralele de metafore este menținută în expresiile idiomatice fie de imagini preconceptuale, fie de sisteme simbolice diferite – cum ar fi religia și filozofia. Mai profund și mai important este modelul cognitiv pe care ființa umană și-l formează pornind de la sensurile matriciale și/sau de la cele religioase, unde metafora poate fi dublată de gestul ritualic, de simbolul sacru etc. Omul secolului XXI a mutat – diastatic și diacronic - echivalențele, din sfera religioasă în câmpul altor denominatori semantici, de tipul rom. „a se spăla pe cap” (expresie utilizată cu sensul de a se elibera de responsabilitate). Astfel de structuri cvasi-echivalente, în variație liberă, nu numai că reprezintă un alt nivel al spiritualității umane, după aproximativ două milenii, având o dimensiune colocvială, ci marchează desacralizarea mentalității omului modern, prin înstrăinarea parțială de comportamentul religios.

2.2.2. Metaforele drept-stâng sunt motivate de structuri care se dezvoltă din gândirea, din comportamentul dual al lui *homo religiosus*. Problema pe care cercetătorul și-o pune în acest punct este prin ce „mecanisme” și în ce domenii, reprezentări ale lateralității devin metafore profund laice, în expresiile indo-europene?

„Să nu știe stânga ce face dreapta” , „Nu știe stânga ce face dreapta” sunt două dintre numeroasele proverbe cvasi-identice ale românilor, care circulă în variație liberă. Conștiința

opозиției religioasă/ laic, creștinul a dobândit-o nu numai prin mijlocirea simbolicului, extrinsec în sine, la nivelul fenomenologiei religioase. Modelul proverbului precum și metafora religioasă a „dreptei” le regăsim în Evangheliile : „Tu însă, când faci milostenie, să nu știe stânga ta ce face dreapta, pentru ca milostenia ta să fie într`ascuns; și Tatăl tău, Care vede într`ascuns, îți va răsplăti la arătare.”(Matei 6. 4).Textul se referă la una dintre învățăturile fundamentale pentru comportamentul creștinului: „dreapta” menține o conotație mistică numai prin respectarea poruncii/ a Legii - regulă specifică oricărei religii: „să nu știe stânga...”! „Să nu știe stânga ce face dreapta” este metafora Tainei divine și reprezintă în varianta biblică un model comportamental cu valențe expiatoare de păcatul trufiei: respectarea Legilor tainei în practica milosteniei. Spre deosebire de textul religios, proverbul actual - rom. „Nu știe stânga ce face dreapta” - înainte de a avea semnificații general-umane este o variantă lingvistică, al cărei sens este dat de mărcile verbale (diateză, mod). Din același domeniu al modelelor cognitive fac parte și expresiile: fr.„Savoir distinguer sa droite de sa gauche”, fr. „Se diriger vers la droite”, etc. Prin expresiile în variație liberă - „Să nu știe stânga ce face dreapta”/„Nu știe stânga ce face dreapta”- se pot rezuma „mecanismele” prin care reprezentări ale divinului devin categorii profund laice: respectarea Legii divine – marcată conceptual și categorial: „Să nu știe stânga...”/ nerespectarea Legii divine - marcată lingvistic și stilistic (verb, diateza activă, modul indicativ): „Nu știe...” separă conștiința religioasă de gândirea laică; conștiința religioasă îl separă pe creștin de omul fără Dumnezeu; înafara interdicției, „drept/stâng” rămân două categorii profund laice, golite de sacru - în câmpul manifestării și al sistemelor simbolice.

Metaforele lateralității depășesc sfera de reprezentare a omului societăților tradiționale - preocupat de relația ființei sale cu Cosmosul, prin categoria metaforelor de valorizare (morală, psiho-socială, intelectuală). În limba engleză se conceptualizează prin „right” modelul metaforic al perfecțiunii umane, al calităților: „right as rain” (de calitate, de mâna-ntâi), al valorilor morale: „right-hand man” (om de încredere, mâna dreaptă a cuiva). „Dreapta” este modelul funcționalității în sens pozitiv, al perfecțiunii:„(as) right as a trivet (perfect, bine reglat, în perfectă stare de funcționare). Este model cognitiv impersonal, obiectiv. Stânga este „personală”, a devenit model subiectiv, cu o componentă afectivă (fr. „je chante de la main gauche”).„Dreapta” este modelul metaforic al idealității, se manifestă prin relații pe verticală, „stânga” este modelul dimensiunii pragmatice, reale a ființei umane, se dezvoltă într-o puternică dinamică pe orizontala civilizației. Efectele modelului dreptei le regăsim în respectarea Legii și a

spiritului acesteia. Dinamica socialului impune reguli proprii: „stânga” și „dreapta” pot fi „create” conjunctural, la începutul mileniului III (rom. „Își face și dreaptă și stângă”). „Dreapta” este perfectă, „stânga” este vicioasă (rom. „ A trage la stânga”/ rom. „A da la stânga”-a fura, a ascunde, a fi șiret), imperfectă (rom. „stînga face, dreapta trage!”) marchează eșecul creativ al ființei umane. „Dreapta” rămâne modelul cognitiv canonic, în majoritatea metaforelor pe care le regăsim în limbile indo-europene.

Rezumând opoziția generată de metaforele lateralității, în termenii unei filozofii implicite, deducem că rectitudinea este privilegiul „personalismului”- o umanitate dinamică și complexă, capabilă de participare originală și responsabilă la o dimensiune existențială pe care o depășește. „Individualismul” cultivat de metafora „stângii” reflectă o umanitate statică și elementară, de o instinctualitate pasivă. „Persoana” stă sub semnul „devenirii întru ființă” (Constantin Noica), individul – sub acela al „devenirii întru devenire”(Constantin Noica).

2.3. Modelul metaforic: trăsăturile de personalitate sunt asemenea coordonării/ necordonării mâinilor – este cvasi-universal. „Nu știe stânga ce face dreapta” este reprezentarea analogică a lipsei de coordonare, în timp ce proverbul „Savoir distinguer sa droite de sa gauche” pare a fi metafora înțelepciunii umane înseși. Lipsa de coordonare, ideea de neîndemânare, de greșeală inițială se exprimă prin metafore de tipul: rom. „a da cu stîngu-n dreptu””, rom. „a călca cu stîngul” etc. Modelul metaforic al gândirii liniare trimite la aceeași experiență fundamentală a ființei umane - experiența „stângii”: eng. „left brain thinking” (gândire lineară, cauzală, simbolică, logică); eng. „a left handed compliment” (compliment cu conotație negativă sau nefavorabil unei persoane) etc. Atributele specifice unui „domeniu-sursă” cum este lateralitatea stângă sunt relevante pentru reprezentări ale emoționalului.

Utilizând metaforele lateralității vorbitorul a abandonat sensurile denotative, existente dealtfel, în foarte puține contexte (în enunțuri de tipul: Il doare mâna. Merge spre dreapta/stânga!) și a menținut valorile metaforice ale „stângii” (partea slabă, fără de valoare). „Stânga” ilustrează orientarea univocă a ființei sociale spre categorii/ tipare culturale etc.

Modelul cognitiv: identitatea ființei umane este aceea a mâinii pe care o utilizează în activitățile sale – este relevant în antroponomastică, deși după numărul metaforelor incluse este puțin productiv. Este o relevanță dată fie de relația omului cu istoria, fie de memoria unei istorii personale etc. Vom evidenția una dintre sferele semantice ale acestui model: Stîngaciul.

În limba franceză, un caz particular îl reprezintă supranumele somatic „le Gaucher”. *Dictionnaire Historique de la Langue Française* (Alain Rey) relatează următoarea anecdotă: în timpul Republicii, membrii familiei Mucia se mândreau să poarte porecla *Scaevola*, adică *Stângaciul*, care le amintea de strămoșul lor de la sfârșitul secolului VI ante Ch. Pe numele său adevărat, Caius Mucius, romanul a trecut aproape neobservat prin taberele dușmane, cu scopul de a-l asasina pe regele etrusc, Lars Porsenna. În locul regelui, a lovit dintr-o greșeală pe secretarul acestuia. Luat prizonier, Caius Mucius arăta dispreț față de moarte, purtându-se cu mare demnitate în fața mulțimii și a regelui. Respectat și admirat de toți pentru curajul său, Mucius a fost iertat, dar a primit de la contemporanii săi, porecla de gloriosul „Stângaci” „Le Gaucher” depășește pitorescul onomastic, reconstituie un scenariu istoric, menținând printr-un „nucleu narativ” originea semnificantă a familiei/ a genealogiei în istorie. Supranumele de tipul „Le Gaucher” sunt purtătoare de valori translingvistice, în istoria umanității – și nu trebuie confundate cu poreclele somatice: Ovidius - poetul latin al *Metamorfozelor*- avea porecla *Naso* (Cel cu nasul mare), comandantul mongol se numea Timur-Lenk (Șchiopul), Regina Maria Tudor (1553-1561) a Angliei purta porecla de Maria „Sângeroasa”, Petru, fiul nelegitim al lui Ștefan cel Mare și al Mariei Rareșoia este cunoscut în istoria românilor ca Petru Rareș (Cel cu părul rar) etc. Supranumele depășesc nivelul comunicațional prin determinarea antro-po-socială, culturală etc., valoarea lor fiind dată întotdeauna de o istorie semnificantă. Poreclele somatice poartă memoria unui comportament individual, a detaliului fizic, sunt legate de o „istorie” personală, niciodată de una colectivă.

2.3.1. Modelul metaforic: legile interacțiunii umane sunt asemenea relațiilor dintre mâna dreaptă și mâna stângă - este cel mai productiv, după numărul metaforelor incluse în expresiile indo-europene. Sistemul polimorf de reprezentări ale interacțiunii este organizat după un model binar, contrastiv, de tipul implicare-neimplicare: lat. „manum non vertere”; rom. „a nu mișca un deget”/ rom. „a da o mână de ajutor”(mai ales în legătură cu verbele „a da”, „a cere”, „a solicita”, „a fi”), port. “dar a mão à”; engl. „not to lift a finger”/ engl. „a helping hand, a lift” (o mână de ajutor) etc.

Materialul empiric care structurează domeniul noțional permite o gamă infinită de experiențe fundamentale: sfera semantică „mână” are toate condițiile necesare unei expansiuni metaforice, deoarece:

- posedă un potențial de acțiune maxim;

- posedă un potențial cognitiv - semnificativ pentru etapa empirică a științelor (este domeniul-sursă al sistemului decimal);
- are două caracteristici ce definesc condiția ontologică a ființei: opoziția și reciprocitatea;
- conceptul „mână” are o rețea de elemente structurale: deget, falangă. [Din

perspectiva modelului cognitiv, conotațiile lui „digitus” se mențin între *Digitus dei* (Mâna lui Dumnezeu) care i-a călăuzit și i-a ajutat pe evrei în Exodul lor din Egipt (Exodul, 8, 19) și *digitus diaboli*, de care se leagă marile rătăcirii ale minții și ispitele inimii. În limba franceză, „doigts” (degete) și „pas” reprezintă după tradiția cvasi-arhaică romană, unități de lungime; limba italiană folosește termenul „passo”, iar limba română: deget, pas, picior, palmă etc.]

- mâna este „sediul” tuturor experiențelor obiective/concrete, a tuturor acțiunilor.

Există în limba franceză numeroase metafore somatice privitoare la ideea de ajutor, ale căror „domenii sursă » sunt „main”, „pied”: fr. „prêter la main” (aider, favoriser, soutenir); "être entre de bonnes mains" semnifică împrejurarea că cineva poate beneficia de ajutorul unei persoane experimentate și responsabile. Experesia datează din secolul al XIII-lea, când era cunoscută în varianta "tomber en bonne mains". În Evul Mediu francez era utilizat enunțul "se tirer une épine du pied" unde mai mult decât nivelul lingvistic interesa ideea că cineva a depășit o mare dificultate. „Un coup de main” este reprezentarea ideii de ajutor concret („...de façon ponctuelle”) oferit de bunăvoie sau printr-o înțelegere prealabilă. Expresia datează de la începutul secolului al XIX-lea și s-a impus ca metaforă a mâinii-ajutor, în relațiile interumane. "Main-forte" este consemnată de Enciclopedia franceză ca datând din secolul al XV-lea, când desemna aportul adus de justiție și de forțele publice pentru menținerea ordinii. În secolul care urmează, sintagma apare contextual în expresii ca "tenir main forte" având sensul de "venir en aide à quelqu'un". Forma actuală „ prêter main forte” datează din secolul al XVII-lea. La sfârșitul secolului XX metaforele ajutorului rezidă și funcționează într-o rețea complexă a valorilor socio-umane: "fr., Enlever à quelqu'un une épine du pied", „donner un coup de main”, „ prêter main forte”, „tendre la main”(a oferi ajutorul) etc.

Modelul cognitiv: calitățile/defectele ființei umane sunt echivalente calităților/ acțiunilor mâinii – însumează un ansamblu de submodele, care se referă la:

- abilitate, pricepere, cu precădere în limbile română și portugheză: rom. „mână de maestru”(foarte abil), port. „mão de mestre”; rom. „a avea mână ușoară” (a fi priceput); rom. „mână de fier”, port. „mão de ferro”;

- stângăcie: fr. "deux mains gauches";
- generozitate: rom. "a avea mână largă", port. "ser mãos largas" (a fi generos);
- risipă: rom. "a lua cu o mână și a da cu alta"; rom., "a fi mână spartă";
- încredere: rom., "a fi mâna dreaptă", port. "ser braço direito";
- trăsături fizice: rom. "o mână de om" (foarte mic);
- capacitatea de a îndruma și educa: rom. "a duce de mână", rom. "a-i pune stiloul în mână");
- sentimente general-umane: rom. "a se ține de mână", rom. „a strânge mâna cuiva”, rom. a sta „mână-n mână”.
- capacitatea de creație, în sens larg, fie că vorbim despre creația concretă sau abstractă, obiectivă sau subiectivă: lat. „portus manu facti” (Cicero) - rom., porturi create de mâna omului”; „mea manu scriptae litterae” (Cicero)- rom., scrisoare scrisă cu mâna mea”; fr. „mettre la main à la pâte”, fr., à voir avec leurs mains”etc.

- libertate: rom. "a avea mână liberă";
- limitarea libertății: rom. "legat de mâini și de picioare"; port. "estar de mãos e pés atados"; rom. "cu mâinile legate", port. "estar de mãos atadas"etc;
- agresivitate: fr. „en venir aux main”(a se încăiera), rom. „a-i veni pe mână”;
- defecte: rom. „a avea degete lungi”, rom. „a avea lipici la degete”. Împrejurarea concretă a „ascunderii” naive a unui obiect în mână (făptașul imaginându-și că astfel îl poate însuși fără a fi văzut de cei din jur) – s-a folosit pentru conceptul abstract de „a fura”, în expresii ca: fr. „faire main basse”, rom., "a avea mână lungă"; port. „meter a mão”, rom., "a pune mâna pe ceva”etc. Expresia este o moștenire latină. Cicero utiliza schema conceptuală „manus adhibere vectigalibus”, [cf. „adhibere”-„a apropia ceva de ceva/a aplica/a pune” și „vectigalibus”(cf. vectigal, alis) - dare, dijmă; încasări de stat; tribut impus unui neam învins] cu sensul de „a pune mâna pe dări/ a le fura”. Redistribuind formele verbale, limbile romanice mențin echivalențele propuse de modelul latin. Diastratic și diacronic, expresiile defectelor umane au o dinamică aparte.

„Mâna” este început și sfârșit al manifestării: rom. "a trage prima mână", rom., "a lăsa din mână" (cu sensul de "a începe", respectiv "a termina o treabă”).

2.4. De la începuturile istoriei, omul a utilizat un cod lingvistic încărcat de metafore comportamentale și juridice, cvasi-specializate. În Evul Mediu francez, datorită faptului că

anchetele privind vinovăția unei persoane se anunțau lungi și dificile se prefera ca acuzații să fie supuși unei încercări numite „le jugement de Dieu” (sinonim cu *ordalie*, n.f). Metafora care domina jurământul în practicile europene trimite la cea mai răspândită probă, proba focului, pe care o regăsim în majoritatea modelelor judiciare: fr. „mettre sa main au feu”; it. mettere la mano sul fuoco”; sp. „poner la mano en el fuego”; port. “meter a mão no fogo”; rom. „a băga mâna-n foc” - a garanta pentru ceva/ cineva. Pe lângă expresia echivalentă - „Seine Hand ins Feuer legen” – se utilizează în limba germană contemporană sintagma „das öffentliche Urteil” (în traducere - „judecată deschisă în fața comunității”), unde regăsim termenul de origine germanică „Urteil” (judecată). Diacronic, expresiile idiomatice dezvoltă în limba română, numeroase variante resemantizate ale metaforei focului, ce depășesc sfera semantică a mâinii, menținându-se în alte registre ale somaticului: rom. „a mânca foc și pară”, „a lua foc cu gura”, „a-și aprinde paie-n cap” etc

Modelele cognitive rămân încărcate de „norme particulariste”- de „fapte sociale totale” (Mauss, 1923-1924). Nelipsite sunt regulile ceremoniale din metaforele „stângii” al căror domeniu țintă este legat de reprezentarea morții. „Pourquoi *passer l'arme à gauche* veut-il dire "mourir" ? este întrebarea pe care Claude Duneton (*La puce à l'oreille* 2002) o pune. Expresia „*passer l'arme à gauche*” provine din limbajul militar. În secolul al XVII-lea, soldații țineau arma în mâna stângă pentru a o putea încărca cu dreapta. Numeroase erau accidentele, așa încât „*passer l'arme à gauche*” a devenit sinonim cu „a muri”. Originea metaforei „*passer l'arme à gauche*” este exclusiv socio-profesională și a rămas funcțională în conștiința contemporanilor – prin ritualul de a trece arma în partea stângă, la funeraliile cu onoruri militare. Modelul cognitiv este frecvent valorificat în discursul literar. Citim în *Stello* a lui A. de Vigny: „Les crânes sont les six maîtres d'armes à qui j'ai fait passer l'arme à gauche. - Cela veut dire tuer, n'est-ce pas ? - Nous disons ça comme ça, reprit-il avec la même innocence” (ch. XXIII).

2.5. Chiar dacă nu se poate vorbi despre metafore universale, regăsim în expresiile indo-europene „universalii ale metaforizării”, în maniera în care au vorbit despre acestea Lakoff și Johnson (1980), Lakoff (1987,1991) și Johnson (1987). Sunt universalii ale procesului de metaforizare pe care omul de știință al începutului de mileniu III le utilizează pentru a explica particularul, manifestarea. Proverbul englez „God strikes with the left hand, and strokes with the right” a fost consemnat începând cu primul deceniu al secolului trecut. Circulă și în varianta franceză :, „Dieu frappe de la main gauche, et caresse de la droite” (rom : "Dumnezeu lovește cu

mâna stângă și mângâie cu mâna dreaptă”). *Ab initio* enunțul înfățișă relațiile omului cu sacrul, printr-un model cognitiv care a consacrat imaginea Tatălui ca unitate a contrariilor (*coincidentia oppositorum*). Este o reprezentare creată de tradiția moral-religioasă a începutului de secol XX și menținută dincolo de orice contaminări conjuncturale, în mentalitatea europeană. Polisemantismul verbului a atras utilizarea enunțului în medicina contemporană, permițând explicarea „contrariilor” ce definesc boli precum atacul vascular cerebral, printr-o corespondență conceptuală. Modelul cognitiv se sprijină pe o experiență științifică fundamentală. Reprezentarea metaforică a AVC prin „efectele” bolii asupra ființei umane privește relația organicistă dintre „creier”- metaforă laică a autorității - și celelalte simțuri. Observăm că indiferent de contextul cultural al valorizărilor, de etapa de evoluție a unei limbi, „drept/stâng” conservă, de la *homo religiosus* la *omul de știință*, caracteristicile metaforice: drept – protecția, puterea, autodisciplina, sobrietatea, munca, perseverența; stâng- lipsa de protecție, slăbiciunea, lenea, trufia, lipsa de tact, păcatul etc

2.6. Diatopic, metaforele lateralității stânga reprezintă o tipologie nu întotdeauna omogenă în limbile indo-europene. Există o mare diversitate metaforică ce nu poate fi supusă ușor sistematizărilor, decât dacă cercetătorul face recurs la fenomenul interferențelor culturale și în mod obligatoriu, la tradițiile specifice fiecărui popor. Limba franceză reprezintă ideea că o persoană se află într-o stare de indispoziție, prin expresia „Se lever du pied gauche” (Etre de mauvaise humeur), iar limba română prin: „A se trezi cu dosul în sus”, limba spaniolă prin „Levantarse con el pie izquierdo”, iar catalana prin: „ Aixecar-se amb el peu esquerra”. Aceeași conotație are expresia italiană „ Alzarsi col piede sbagliato” și construcția engleză „To get out of the wrong side of bed” precum și expresia din limba germană: „Mit dem linken Fuß aufstehen” (în variație liberă cu „Mit dem falschen Fuß aufstehen”). Cu excepția limbii române (și a limbii engleze), cvasi-echivalentii expresiei franceze, existenți în limbile romanice occidentale reprezintă ideea de indispoziție, prin recursul la caracteristicile metaforice ale „stângii”. În acest plan al mentalului colectiv indo-european, metafora s-a format pe echivalența dintre „starea de spirit” și partea „fără de valoare” a lateralității. Observăm că modelul cognitiv: indispoziția este „ pied gauche”, „ mauvais pied”, „ pie izquierdo”, „ piede sbagliato” este deosebit de productiv în limbile romanice apusene. Simone de Beauvoir a valorificat acest model : [« (...) il y a des jours comme ça où on se lève du mauvais pied, où on ne prend plaisir à rien (*Les belles images*)]. „Se lever du pied gauche” s-a născut în mediul crescătorilor de animale, din terminologia muncilor cu

caii, fapt unanim consemnat în Dicționarele Academiei Franceze. În secolul al XVII-lea se spunea despre un cal care ridica piciorul stâng înainte să calce cu dreptul, că galopează pe un picior bolnav. În consecință, animalul se afla mereu în dificultate. Metafora „pied gauche” s-a format pe baza unei corespondențe conceptuale (eng.mapping) între structura unui „model sursă” și a unui „model țintă”(Lakoff, G., Johnson, 1980). Numeroase alte concepte abstracte (spațiul sacru, lumina, întunericul, autoritatea divină etc.), stări de spirit (indispoziția, neîndemânarea, pasiunea etc.) au ca „domenii sursă” mâna, lateralitatea drept/stâng etc. În limba română, a spune despre un om că „stă fără chef și tot posomârât” (Iuliu Zanne) nu este o problemă a polarității drept/stâng. Rom. „A se trezi cu fața la cearceaf”, rom. „A se scula cu dosu-n sus” au aceeași semnificație cu fr. „Se lever du pied gauche”, dar o simbolică (parțial somatică) diferită de limbile romanice occidentale, dublată de detaliul „timpului” emoțional.

Întrebarea ce se pune în acest context este care ar fi factorii ce au determinat diferențieri de metaforizare între limba română și limbile romanice occidentale.

2.6.1. Un prim răspuns ar fi interferențele culturale. Pe lângă clasa morfologică a adjectivului „sinister, tra, trum” exista în limba latină forma nominală „sinistrum, i” [subst. n.], substantiv plurivalent semantic: 1. „a sinistro” (venind din stânga)/„in sinistrum” (mergând spre stânga); 2.(fig.) defavorabil, nefericit, rău: „arboribus Notus”(austrul defavorabil pomilor); 3. „rău prevestitor, de rău augur” (Gheorghe Guțu 2003:1232). Substantivul a completat pletora semantică a „stângii”, aparent unitară. Substratul metafizic al paradigmei era însă departe de a fi unitar, datorită interferențelor culturale/ influenței grecești asupra culturii latine – iar acest fapt reprezintă cauza diferențelor de conceptualizare. Concepția privind noțiunea de lateralitate „stânga” era total diferită: în vorbirea augurilor romani, care privind către sud, aveau răsăritul la stânga, „sinistrum, i” avea sensul de „favorabil, bine prevestitor, de bun augur” (Gheorghe Guțu 2003:1232): „avi sinistra” (sub auspicii favorabile); „sinistra cornix” (Verg.) - o cioară care se aude din stânga (semn de bun augur) etc..., spre deosebire de ritualul grec, unde stânga prevestea răul. Filonul grecesc, limba latină l-a valorificat în construcții de tipul „Sinistra pede proficisci” (Apul.) – rom. „a porni cu stângul” (semn rău) - și a „garantat” un tip de semnificare constant pentru frazeologismele limbilor romanice, timp de două milenii. Accepțiunea de „favorabil” a „stângii” dată de prezicătorii romani a rămas insignifiantă în dinamica frazeologică panlatină.

Si un alt exemplu este edificator. Înțelegerea metaforică a cumpătării este transparentă în actul de „a economisi”. Este un act care nu poate fi privit ca fenomen în sine, izolat de

domeniul culturii tradiționale și al banilor [Studierea lui *peku și a derivaților săi, în cele trei mari grupuri dialectale - IIR, italică, germanică- îi permitea lui Emile Benveniste aserțiunea că vocabularul economiei IE este specific unui tip de „economie pastorală” (Emile Benveniste 1999: 37)]. În limba franceză „en mettre à gauche ” are sensul de „mettre de l'argent de côté, économiser”, expresie echivalentă semantic, cu rom. „a strânge cureaua”, „a pune deoparte”, „a pune ban pe ban”, „a pune la ciorap” etc. Claude Duneton (*La puce à l'oreille* 2002) face apel la modelul cultural francez în explicarea expresiilor legate de simbolistica „stângii”: stânga este partea unde se poartă sabia, așa încât aceasta este ușor de apucat pentru un dreptaci; este, în consecință, lateralitatea care permite cea mai bună protecție a economiilor. Surse ale *Enciclopediilor* franceze menționează că în secolul al XVII-lea se utiliza un buzunăraș de vestă, ascuns la subsuoară, pentru a fi protejat de doritori. Ținut la subsuoara stângă, era ușor accesibil pentru un dreptaci. În limba română – ca limbă latină orientală - omologarea „bani-stânga” este cvasi-inexistentă în metaforele lateralității. „A pune bani albi pentru zile negre” are sensul de a economisi „bani de argint, numiți astfel după culoarea metalului”; referirea, prin adjectivul alb, „la monedele de argint” se datorează „unei interesante evoluții semantice a adjectivului lat. asper „aspru” în greaca bizantină” (Dumistrăcel Stelian 2001:23)/ se datorează culturii orientale prin legătura „originară a termenului cu metalul alb” Expresia evidențiază și un al treilea tip de determinare ținând de mentalitate: „Banii de argint au putut reprezenta (mai curând decât cei de aur) și modalitatea de a-și face rezerve a celor de condiție mai modestă” (Dumistrăcel Stelian 2001:23). Observăm că spre deosebire de metaforele celorlalte limbi indo- europene, unde tradiția greacă (fr. „Avoir deux mains gauches”, fr.„Avoir deux pieds gauches”), tradiția germanică (engl. „To have two left hands”) etc. au rămas mereu în vigoare prin reprezentările stângii, interferențele culturii orientale, balcanice produc modificări în limba română. Interferențele de cultură determină nu doar o reprezentare metaforică variabilă a actului de a economisi - de la un sistem lingvistic la altul - ci și un mod diferit de reprezentare a valorilor materiale, a lumii.

2.7. *In nuce*, gnoseologia oferă un model metaforic al principiilor: masculinul și femininul sunt asemenea lateralității drept/stâng. Mircea Eliade semnala numărul considerabil de omologări ale principiilor metafizice și cosmologice – în Microcosmosul ființei umane. În virtutea acestor analogii, în mistica indiană, partea dreaptă a corpului este masculină, iar partea stângă, feminină, prin imitarea lui Shiva, sub forma sa androgenă, bisexuală, Ardhanaricvara. Pentru tantrismul

Vishnu, păstorita legendară plină de farmec și feminitate din Vrindavan, amanta zeului Krishna, corespunde părții stângi a omului. Omul pe deplin armonios și perfect, prin analogie cu Radha și Krishna, este un „minunat” androgin. (Mircea Eliade 1935). În tradiția rabinică se consideră că „primul om (Adam) era nu numai androgin, ci bărbat pe partea dreaptă și femeie pe cea stângă. Dumnezeu l-a despiciat în două atunci când a creat bărbatul și femeia” (Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, I, 1994 : 465). Întregul Ev Mediu european organizează sistemul gândirii creștine conform acestui model, drept/stâng asociindu-și principiile complementare ce fundamentează viața, familia, căsătoria etc. Cercetările arheologice arată că în perioada arhaică, una dintre determinările spațiului ținea de natura principiilor. Casa de locuit nu era un spațiu omogen: partea dreaptă era rezervată bărbaților, iar partea stângă - femeilor. Relația societăților arhaice cu spațiul casei reprezenta ceea ce Levy Segaud (1983:30) numea „o garanție universală a particularității identităților”. În ceremonialul românesc de nuntă, „mirele stă întotdeauna la dreapta, iar mireasa la stânga, tot așa cum la o masă ceremonială, latura dreaptă revine bărbaților iar cea stângă este rezervată femeilor” (Ivan Evseev, 2007: p.184). Analogia mâinii drepte cu principiul masculin și a celei stângi, cu principiul feminin o regăsim în expresiile idiomatice ale limbii franceze. În ceremonialul francez, căsătoria unui nobil cu o femeie de rang inferior impunea inversarea codului ritualic consfințit de tradiție: soțul oferea tinerei femei mâna stângă în loc de mâna dreaptă. Copiii născuți din această căsătorie nu moșteneau demnitatea și puterea tatălui lor. Aici își are originea expresia „Etre marié de la main gauche”, consemnată în majoritatea edițiilor Dicționarului Academiei franceze. Împreună cu variantele derivate - „voyage de noces de la main gauche”, „main gauche (veuve de la -)”, „main gauche (mari de la -)”, „femme de la main gauche”, „oncle de main gauche”, „main gauche (de la -) - expresia „Etre marié de la main gauche” își plasează semnificațiile - în limba franceză actuală - în sfera relațiilor interumane neoficializate, a uniunii libere, a concubinajului. Depozitară a principiilor (masculin/feminin), opoziția drept/stâng se aplică tuturor actelor socio-umane a căror ocurență într-un context dat este guvernată de reguli. Sunt afectate toate domeniile, fie că avem în vedere regulile de alcătuire a unui cămin, sau cele privind căsătoria.

2.8. Diastratic, expresiile idiomatice, enunțurile paremiologice ale lateralității sunt „narațiuni” *in nuce* care însumează elemente psihologice și modalități de raportare a umanului la existență. Sunt ușor de receptat, și din acest motiv formele de cultură le actualizează, propun variante contextuale. Alteori, pot să devină un prilej de reflecție, prin capacitatea de a ilustra dependența

ironiei de starea de implicare subiectivă a emițătorului. Expresiile rectitudinii (eng. „right-brain thinking” - creativitate; activități ale persoanelor creative, emotive, intuitive) și cele ale „mâinii stângi” diferă sub raport tematic și stilistic, în câmpul culturii contemporane. Exigențele de textualizare diferențiază cele două serii, nu numai prin mărcile de oralitate (intonația și pauza, apostroful), ci și prin modificările de simbol, de tipul: „a da cu dreptul în stângul”. Deloc fericită, eludarea caracteristicii matriciale prin expresii de acest tip deformează o tradiție culturală cvasi-universală, denaturează adevăruri imanente și/sau o întreagă metafizică: „dreapta” este axiomatică/„stânga”- conjuncturală; dreapta este valoarea/ stânga, slăbiciunea. Din vremuri imemorabile omul a creat pornind de la semiotica lateralității, „dreapta” o scară ireversibilă de valori, la care s-a raportat în evoluția sa. Este înțelepciunea pe care o regăsim în metaforele expresiilor idiomatice, în paremiologie, în modul de a percepe lumea al românilor: „omul fără prieteni e ca stânga fără dreapta”, o regăsim în mentalitatea franceză: „Savoir distinguer sa droite de sa gauche”, în modul de „a medita” : „ Se couchere sur la droite”. Sintagme ca „a da cu dreptul în stângul” promovate în articolele de presă/ în mass-media sunt accidente, forme de mimetism inautentic, lipsite de rădăcini și nu vor supraviețui în culturile de tradiție!

Concluzii

Observația că există metafore somatice comune, în majoritatea limbilor indo-europene este unanim acceptată. Am urmărit în cercetarea noastră una dintre sursele acestor echivalențe: modelul pe care îl oferă mâna.

O primă concluzie este că metaforele lateralității drept/stâng se constituie într-o serie de modele explicative pentru conduita omului religios, pentru locul ființei umane în societate, pentru știință și domeniul culturii etc.

În propensiunea spre cunoașterea și asumarea lumii, omul extinde clasele de reprezentări ale mâinii, de la coordonata exterioară, socio-umană, la dimensiunea lăuntrică a ființei. Măsoară cu „instrumente” la-ndemână (deget, cot, palmă, pas) nu numai spațiul fizic, ci și universul spiritual - după un model cognitiv binar. Este cea de-a doua concluzie pe care cercetarea metaforelor cvasi-specializate și a metaforelor de valorizare intelectuală ne-a permis-o.

Diacronic, formarea semnificației cognitive reprezintă un proces complex care include semantica unui cuvânt uzual, relațiile sistemice ale expresiei/locuțiunii/ enunțului paremiologic

dat (sau ale variantelor oferite de fiecare limbă), trăsăturile paradigmatică și sintagmatică, dar și semnificațiile originare. Metaforizarea cognitivă nu este un proces de moment. Este cea de-a treia concluzie a cercetării.

A patra și ultima concluzie este că formarea viziunii despre lume a omului – într-un stadiu preteoretic, al analogiilor - este necesar să fie corelată cu studiul etimologiilor („limba zeilor” în viziunea lui Platon).

Bibliografie selectivă :

Assal 1995: Assal J.-L., *La métaphorisation terminologique* în *Terminology Update* 1995 XXVIII -2.

Bidu-Vrânceanu 2010: Angela Bidu-Vrânceanu (coord.), *Terminologie și terminologii*, EUB, București.

Bidu-Vrânceanu 2000: *Lexic comun, lexic specializat*, ebooks. unibuc.ro/filologie/vranceanu/part12.htm

Bracops 2006: Martine Bracops *Introduction à la pragmatique*, De boeck, Bruxelles.

Bréal 1897 : Bréal Michael, *Essai de sémantique*, Paris.

Bühler 1983: Bühler, K., *Teoria del linguaggio* (1934) trad. it. Roma.

Cabré 2000 : María Teresa Cabré, *Terminologie et linguistique: la théorie des portes*. In *Terminologies nouvelle. Terminologie et diversité culturelle*, vol. 21.

Cabré 1999 : María Teresa Cabré, *La Terminología – Representación y comunicación – Elementos para una teoría de base comunicativa y otros artículos*, Barcelona, IULA, 1999.

Didi Kidiri : Marcel Didi Kidiri, *La métaphore comme base culturelle de conceptualisation et source de néologismes terminologiques*, <http://cat.inist.fr/?aModele=afficheN&cpsidt=2888414>

Hoek 1972: Leo Hoek *Description d` un archonte: Preliminaires a une theorie du titre a partir du Nouveau Roman*, în *Nouveau Roman: hier, aujourd` hui*, Union Generale d`edition, 1972, Paris.

Lakoff & M. Johnson, 1980 – G. Lakoff & Johnson 1984: Lakoff, G.& Johnson M *Metaphors We Live By*, University of Chicago.

Lakoff & Johnson 1980: Lakoff, G.& Johnson M *Les métaphores dans la vie quotidienne*, Paris, Les Editions Minut.

Oliveira 2002 : Isabelle Oliveira, *Spécificité de la langue de spécialité à partir de la métaphore*, in Actes de GLAT (Groupe de Linguistique Appliquée des Télécoms) «Langues spécialisées et besoins spécifiques: théorie et pratique», Paris, 35-46.

Oliveira 2005 : Isabelle Oliveira, *Nature et fonctions de la métaphore dans la terminologie médicale. Étude comparée du français et du portugais*,
http://demeter.univ-xsp?base=documents&id=lyon2.2005.oliveira_i-principal

Ricoeur 1984: Paul Ricoeur, *Metafora vie*, traducere de Irina Mavrodin, în Univers, București,1984.

Soskice & Harris 1995: Martin Soskice, J. & Harris «Metaphor in Science », în *From a Metaphorical Point of View – A Multidisciplinary Approach to the Cognitive Content of Metaphor*, Editura Radman, Berlin – N.Y: W de Gruyter.

Surse :

Chețan (coord.) 1978: Octavian Chețan, Radu Sommer, *Dicționar de filozofie*, Editura Politică, București.

Ducrot & Schaeffer 1996: Oswald Ducrot, Jean-Marie Schaeffer, *Noul dicționar enciclopedic al științelor limbajului*, Editura Babel, București.

Guțu Gh.2003 : Gheorghe Guțu, *Dicționar latin-român*, ediția a II- a revăzută și adăugită, Humanitas, București.

G.Vico 1980: *Știința nouă*, studiu introductiv, traducere și indici de Nina Façon, note de Fausto Nicolini și Nina Façon, Editura Științifică, București.